

بررسی تطبیقی وضعیت کیفیت زندگی در نواحی شهری مورد مطالعه: (نواحی اسلام آباد، کوی فرهنگ و شهرک کارمندان در شهر زنجان)

محسن کلانتری^۱، لیلا کاظمی^۲

چکیده

داشتن کیفیت زندگی مطلوب همواره آرزوی بشر بوده است. تحلیل کیفیت محیط زندگی در نواحی شهری، امری ضروری است تا ضمن شناسایی وضعیت کیفیت محیط و تلاش در جهت بهبود آن، الگوهای مناسب کیفیت محیطی برای توسعه های جدید شناسایی و به کار گرفته شود. هدف از مطالعه حاضر تحلیل کیفیت محیط زندگی در سه محله شهرک کارمندان، صفرآباد و کوی فرهنگ شهر زنجان می باشد. تحقیق حاضر از نظر نوع کاربردی، از نظر درجه نظارت، میدانی و از نظر روش به صورت توصیفی - تحلیلی می باشد. روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه) روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت آمار توصیفی (میانگین، آمار استنباطی، آزمون، آزمون فریدمن، ضریب همبستگی و رگرسیون خطی) صورت گرفته است. یافته های تحقیق نشان می دهد، بیشترین میزان رضایت مندی مربوط به ابعاد کالبدی و کمترین آن مربوط به ابعاد اقتصادی می باشد. همچنین مشخص شد که سطح کیفیت زندگی در بین خانوارهای مورد مطالعه نشان دهنده، پایین بودن سطح کیفیت زندگی به میزان کمتر از حد مطلوب می باشد. نتایج پژوهش نشان می دهد حدود ۲۱/۴ درصد پاسخ دهندگان به طور کامل از کیفیت زندگی خود راضی، حدود ۱۲/۸ درصد کاملاً ناراضی و حدود ۶۵/۸ درصد پاسخ گویان نیز دارای میزان رضایتی بین این دو حد بالا و پایین هستند. علاوه بر این نتایج نشان می دهد که کیفیت زندگی مفهومی چند بعدی است که توسعه کالبدی، محیط محلی، آرامش شهری، امید به آینده و بهزیستی ذهنی و عینی، ابعاد آن را در شهر زنجان تشکیل می دهند و عامل بهزیستی حدود ۳۳ درصد تغییرات آن را تبیین می کند.

واژگان کلیدی: کیفیت زندگی، اسلام آباد، کوی فرهنگ، شهرک کارمندان.

۱. دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه زنجان

۲. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه زنجان

l.kazemi@gmail.com

یکی از مهمترین اهداف مدیریت شهری، بهبود کیفیت زندگی و دستیابی ساکنین شهری به کیفیت زندگی مناسب و پایدار است. به عبارت دیگر کیفیت زندگی شهری یکی از اهداف اصلی توسعه پایدار بوده است. در قرن حاضر شاهد تغییرات چشمگیری در مورد دیدگاه آدمی نسبت به زندگی بوده ایم. در این قرن تنها حفظ زندگی به شکل معمول، مطلوب نبوده، بلکه ارتقاء کیفیت زندگی در زمینه های متعدد تلاش اساسی جوامع تلقی می شود. مطالعه ی مفهوم کیفیت زندگی نشان می دهد که بر دو موضوع بیشتر تاکید دارد: رفاه شخصی و کیفیت زندگی شهری. در حالی که رفاه شخصی به فرد مرتبط است، کیفیت زندگی به محیط مرتبط است. جغرافیدانان همواره در یافتن رابطه ای متقابل بین انسان و محیط بوده اند که در جهت مطلوبیت بخشی به زندگی انسان بتواند عمل کند. رونالد جانسون جغرافیدان سرشناس می گوید: در زمان ما هدف بسیاری از جغرافیدانان این است که در سراسر جهان با حذف نابرابریهای شدید اجتماعی و اقتصادی، همه ی خانواده ها بتوانند به شغل دائمی، مسکن سالم، بهداشت و درمان، آموزش و امنیت و به طور کل به حدی رضایت بخش از کیفیت زندگی دست یابند (شکویی، ۱۳۷۸: ۱۵۶). مطالعات اولیه در مورد کیفیت زندگی شهری به صورت قابل ملاحظه ای در شهرها و کشورهای توسعه یافته، در حال توسعه و در حال صنعتی شدن جدید از دهه ۱۹۷۰ به بعد مورد توجه جدی قرار گرفته است. تحقیقات و تلاش های پیشین در این زمینه از دانش پژوهان جهان غربی که در رشته های مختلفی از قبیل: جامعه شناسی و روانشناسی مشغول فعالیت بوده اند، آغاز شده است (بمانیان و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۰۹). مفهوم کیفیت زندگی در حالی مورد توجه جدی قرار گرفته است که ابتدا این مفهوم توسط قشرهایی از مردم تعریف و بکار گرفته می شد که به علت شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و یا جسمی دچار مشکلات فراوان در زندگی خویش بوده اند (امینی، ۱۳۸۵: ۶). در حال حاضر این مفهوم به تمامی اقشار انسانی در شکل های متفاوت تسری یافته است که کیفیت زندگی یکی از آنهاست. به عبارت دیگر

نظریات اولیه مربوط به کیفیت زندگی بیشتر بر نگرانی‌ها و اولویت‌های فردی تاکید داشتند. اما در سالهای اخیر مباحث نظری، از فرد محوری به سمت نگرانی‌های اجتماعی نظیر امنیت، آزادی، گستردگی کیفیت زندگی و ساختار و کیفیت روابط اجتماعی افراد در جامعه تغییر یافته است (اشمیت، ۲۰۰۲: ۴۰۴). در واقع دلیل مهم برای چنین توجهی به مفهوم کیفیت زندگی در سوال برای تخصیص موثر منابع محدود و کمیاب نهفته است (مِگون، ۱۹۹۰: ۳۵). به طور کلی از مطرح کردن مفهوم کیفیت زندگی شهری، اصلاح و تکامل مفهوم توسعه از مفهوم کمی به مفهوم توسعه پایدار شهری بوده است (پورجعفر و دیگران، ۱۳۸۴: ۸). کشور ایران به عنوان یک کشور آسیایی در حال توسعه، از رشد بالایی در زمینه نسبت جمعیت شهری و همچنین تعداد شهرها برخوردار است، به گونه‌ای که در سال ۱۳۹۰ جمعیت شهرنشین کشور به ۷۱ درصد افزایش یافته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). چنین رشدی قطعاً بیانگر لزوم توجه بیشتر به وضعیت زندگی شهرنشینان و بررسی و شناخت مشکلات آنان است. بنابراین پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که متغیرهایی مانند: ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی، اشتغال فرد، میزان سرمایه اجتماعی و میزان رفع نیازها بر کیفیت زندگی افراد جامعه اثر گذار هستند.

اهمیت و ضرورت

محققان و برنامه‌ریزان شهری در خصوص کیفیت زندگی در نواحی شهری، پژوهش‌ها و مطالعات فراوانی انجام داده‌اند. این مطالعات غالباً وظایف کلیدی از قبیل: آگاه کردن شهروندان، گروه‌های اجتماعی و سیاستگذاران از روندهای کیفیت زندگی را برعهده دارند. نتایج مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند به ارزیابی سیاست‌ها، رتبه‌بندی مکان‌ها، تدوین استراتژی‌های مدیریت و برنامه‌ریزی کمک کرده و درک و اولویت‌بندی مسائل اجتماع برای برنامه‌ریزان و مدیران شهری به منظور ارتقای کیفیت زندگی شهروندان را تسهیل سازد. همچنین یافته‌های کیفیت زندگی می‌تواند برای بازشناسی استراتژی‌های سیاسی قبلی و طراحی سیاستهای برنامه‌ریزی

آینده استفاده شوند (لی، ۲۰۰۸: ۱۲۰). علاوه بر این، مطالعات کیفیت زندگی می تواند به شناسایی نواحی مسأله دار علل نارضایتی مردم، اولویت های شهروندان در زندگی، تأثیر فاکتورهای اجتماعی - جمعیتی بر کیفیت زندگی و پایش و ارزیابی کارایی سیاست ها و استراتژی ها در زمینه کیفیت زندگی کمک کند. در این راستا ساتوس و مارتینز اشاره می کنند که مشارکت اجتماع محلی در مطالعات محلی کیفیت زندگی می تواند پشتیبان مهمی برای تعیین سیاستها و اهداف بلند مدت باشد (سانتوز و دیگران، ۲۰۰۷: ۴۱۳). شهرنشینی در کشور ما به سرعت در حال رشد است و براساس نتایج سرشماری جمعیت در سال ۱۳۹۰ بیش از ۷۱ درصد آن شهری است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰). این در حالی است که در حدود یک سده پیش تنها ده درصد از جمعیت کشور در شهرها سکونت داشتند. با این وجود فرصتها، منابع و امکانات مورد نیاز برای توسعه و تامین نیازهای انسانی به طور مناسبی در شهرها تامین نشده است. علاوه بر این، مطالعات چندانی در خصوص کیفیت زندگی در ایران انجام نگرفته است که این وضع یکی از انگیزه های انجام این مطالعه را شکل می دهد. از این رو، این مطالعه می تواند اطلاعات مفیدی را در زمینه بهبود روش شناسی مطالعه کیفیت زندگی در نواحی شهری ایران و برنامه ریزی توسعه به منظور ارتقا زندگی شهروندان مناطق مورد نظر شهر زنجان فراهم نماید.

اهداف تحقیق

هدف اصلی این مطالعه، سنجش توسعه و توزیع کیفیت زندگی در مناطق (کارمندان، صفرآباد، علی آباد) شهر زنجان است و اهداف فرعی آن عبارت است از:

- ❖ سنجش کیفیت ذهنی زندگی و سطح رضایت از معرف های مختلف مربوط به قلمروهای محیط فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی در مناطق مورد نظر.
- ❖ شناسایی ابعاد کیفیت عینی و ذهنی زندگی و ایجاد شاخص های تجمعی کیفیت زندگی با استفاده از معرف های عینی.

❖ بررسی تاثیر خصوصیات فردی، کالبدی، اجتماعی و اقتصادی بر کیفیت زندگی مردم.

❖ سنجش کلی کیفیت زندگی از طریق ترکیب جنبه های عینی و ذهنی در مناطق مورد نظر.

❖ بررسی توزیع فضایی کیفیت زندگی و شاخص های آن و تفاوت های آن در مناطق مورد نظر.

❖ تعیین عوامل موثر بر وضعیت کیفیت زندگی در این مناطق.

هدف کاربردی: ارائه راهکارهای مناسب برای بالا بردن سطح کیفیت زندگی در بین شهروندان مناطق مورد نظر در شهر زنجان.

سوالات تحقیق

در راستای اهداف تحقیق، سوال های زیر مورد توجه قرار گرفته اند:

۱- وضعیت کیفیت زندگی در بین شهروندان نواحی مورد نظر در شهر زنجان چگونه است؟

۲- آیا میان میزان مشارکت و سطح کیفیت زندگی شهروندان رابطه معناداری وجود دارد؟

۳- آیا با ترکیب ابعاد عینی و ذهنی کیفیت زندگی می توان به توزیع مناسب از کیفیت زندگی در این مناطق دست یافت؟

۴- آیا ویژگی های فردی (وضعیت تاهل، تعداد فرزندان، وضعیت اشتغال همسر، وضعیت تحصیلات، درآمد و تمایل به مشارکت با شهرداری) با کیفیت زندگی شهروندان ارتباط دارد؟

۵- آیا ویژگی های زیست محیطی و کالبدی و اقتصادی با کیفیت زندگی شهروندان ارتباط دارد؟

فرضیات تحقیق

بر اساس سوال های مربوطه فرضیات زیر مطرح می شود:

۱- بین ویژگیهای فردی افراد (وضعیت تاهل، تعداد فرزندان، وضعیت اشتغال همسر، وضعیت تحصیلات، درآمد و تمایل به مشارکت با شهرداری) و سطح کیفیت زندگی آنان ارتباط معنادار وجود دارد.

۲- وضعیت کیفیت زندگی در بین شهروندان (نواحی مورد مطالعه) در شهر زنجان مطلوب می باشد.

۳- میان میزان مشارکت و سطح کیفیت زندگی شهروندان رابطه معناداری وجود دارد.

۴- میان سطح دسترسی به امکانات و سطح کیفیت زندگی شهروندان رابطه معناداری وجود دارد.

پیشینه تحقیق

تئوری ها و مطالعات تجربی کیفیت زندگی عمدتاً از جوامع غربی نشأت گرفته اند (اولنگین و دیگران، ۲۰۰۱: ۳۶۱). اما تحقیقات و تلاشهای اولیه در زمینه کیفیت زندگی شهری و شاخص های آن، از دانش پژوهان جهان غربی (کمپ بل، کاورز و رودگرز در سال ۱۹۷۶، گرین، وروف و فلد در سال ۱۹۶۰ و ...) که در رشته های مختلفی از قبیل: جامعه شناسی و روان شناسی مشغول فعالیت بوده اند آغاز شده است (توانسیک، ۲۰۰۰: ۳۱)، که سعی در یافتن شاخص ها و محورهایی در ارتباط با میزان سلامت و بهره مندی های اجتماعی و روانی افراد ساکن در شهرها داشته اند. در نیوزلند نیز بر طبق تحقیقات مستمر و کاملی که در سال ۱۹۹۱ تاکنون انجام گردیده است، یازده شاخص عمده برای کیفیت زندگی مطرح گردیده اند که هر کدام نیز به مقیاس هایی تقسیم شده اند (امینی، ۱۳۸۵: ۷). سانتوس در سال ۲۰۰۷ به سنجش کیفیت زندگی در شهر پورتو پرداخته است. در این مطالعه نظرات شهروندان در مورد میزان رضایت از حوزه های مختلف کیفیت زندگی شهری با استفاده از تحلیل چند متغیری مورد بررسی قرار گرفته است.

از طرف دیگر تحقیقات مستند در مورد کیفیت زندگی شهری در آسیا کمتر انجام شده است. از جمله تحقیقات مستند در آسیا می توان به تحقیقات افرادی همچون کیم و شین در کره جنوبی، دی در تایلند، وانگ در تایوان و تحقیقات کیفیت زندگی در استانبول و چین و فو در سنگاپور اشاره کرد (توانسیک، ۲۰۰۰: ۳۲). در ایران از معدود مطالعات انجام شده در زمینه کیفیت زندگی می توان به مطالعه کوکبی با عنوان " مطالعه موردی برنامه ریزی کیفیت زندگی شهری در مرکز خرم آباد " اشاره کرد که طی آن به شاخص های مهم برنامه ریزی کیفیت زندگی شهری در مراکز شهری و اهمیت و ضرورت برنامه ریزی های مربوط به آن اشاره شده است (پورجعفر و همکاران، ۱۳۸۴: ۱۳-۶). بنابراین با توجه به مطالعات صورت گرفته می توان گفت که هنوز چارچوب مفهومی قابل قبول جهانی برای سنجش کیفیت زندگی و روش شناسی واحدی برای تعیین قلمروها و معرف های کیفیت زندگی وجود ندارد و انتخاب قلمروها و معرف های مربوط به هر قلمرو و روش سنجش کیفیت زندگی بر اساس اهداف مطالعه قضاوت های شخصی محقق، ویژگی های ناحیه مورد مطالعه و داده های در دسترس صورت می گیرد و تفاوت های عمده در مدل های کیفیت زندگی به دلیل تفاوت در مقیاس، شاخص ها و قلمروهای زندگی است که در مطالعات گوناگون کیفیت زندگی مورد توجه قرار گرفته اند.

مبانی نظری

مفهوم کیفیت زندگی یا QOL بیش از چند دهه است که مورد توجه و تأکید و بررسی اندیشمندان رشته های مختلف قرار گرفته است و شاخص های متعدد و گاهی حتی متضادی برای آن مطرح شده است. با توجه به اینکه مفهوم کیفیت زندگی مفهومی چند بعدی می باشد، از دیدگاه های متفاوت و در طیف هایی گسترده نیز مورد بررسی قرار گرفته و می گیرد. به عبارت دیگر کیفیت زندگی ساختار یا مدلی چندبعدی است که دامنه ی شمول آن بسیار متمایز است که تعاریف متعددی از آن ارائه شده است:

- ۱- کیفیت زندگی ارتباط متقابل میان جامعه، سلامت، اقتصاد و شرایط محیطی است که انسان و توسعه اجتماعی را تحت تأثیر قرار می دهد (شاین و بولنوور، ۲۰۰۴: ۵).
- ۲- کیفیت زندگی شهری در برگیرنده ابعاد روانی است که شاخص هایی همچون رضایت، شادمانی و امنیت را در برمی گیرد. لذا از این منظر آن را «رضایت اجتماعی» می نامند و براساس آن با شاخص های دسترسی به فرصت های اجتماعی مثل: اشتغال، ثروت و اوقات فراغت توجه می شود. برخی این را مترادف با رفاه و عده ای دیگر آن را بیانی از رفاه می دانند که با میزان کالاهای عمومی و نحوه ی توزیع آنها مشخص می شود (سیف الدینی، ۱۳۸۱: ۳۷۵). بر طبق گفته فینویک، لاگیر و برون (۱۹۹۶) کیفیت زندگی مفهومی اجتماعی است و خود معنایی واقعی ندارد، بلکه صرفاً افراد به آن معنا می بخشند (کولادوس و دوانه، ۱۹۹۹: ۴۴۶). پیسون در سال ۱۹۹۵ کیفیت زندگی را اینگونه تعریف می کند: اصطلاح کیفیت زندگی به طور کلی به وضعیت محیطی که مردم در آن زندگی می کنند (نظیر آلودگی و کیفیت مسکن) و همچنین به برخی شرایط شخص افراد (نظیر سلامت و میزان تحصیلات) اشاره دارد.
- بدین ترتیب جوهره اصلی کیفیت زندگی شهری تأمین هم زمان نیازهای مادی و معنوی انسان است (پورجعفر و دیگران، ۱۳۸۴: ۹) که برای شناخت و ارزیابی آن معمولاً به دو دسته شاخص های ذهنی و عینی در زمینه های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و زیست محیطی توجه می شود. با توجه به تعاریف بالا کاملاً مشخص است که مفهوم کیفیت زندگی و البته پس از آن کیفیت زندگی شهری بسیار تفسیر پذیر و ابهام آور است و بنا به حوزه کاربرد و نوع مطالب، بسیار فرق می کند. البته به گونه ای که از تعاریف بالا بر می آید، کیفیت زندگی یک مفهوم عینی و ذهنی به صورت توأم است (کوکبی، ۱۳۸۴: ۲۵). با جمع بندی این مطالب و تعاریف و شناختی که از کیفیت زندگی به عنوان مفهوم مادر و پایه، سایر مفاهیم منتج از آن بدست می آید که می توان به شناخت و بررسی مفهوم جزئی تر، جدید و مهم کیفیت زندگی پرداخت.

نظریه ها و مکاتب تأثیر گذار در کیفیت زندگی

کیفیت زندگی شهری در جایگاه و مفهوم کنونی آن برآیند تحولات، نظریه ها و جریان های فکری متعددی است که در مجموع می توان آن ها را در ۳ رویکرد یا الگوی طبقه بندی کرد:

الف) رفاه و عدالت اجتماعی و مکتب جغرافیای رادیکال: مفهوم رفاه اجتماعی از حدود دهه ۱۹۶۰ وارد برنامه ریزی های توسعه شد. در کتاب مرجع مبانی و روش برنامه ریزی شهری که در آمریکا به چاپ رسید، یک فصل مستقل به برنامه ریزی رفاه اجتماعی اختصاص داشت. دیوید اسمیت اولین جغرافیدانی بود که درباره کیفیت زندگی، رفاه اجتماعی و عدالت اجتماعی صحبت کرد و برای بررسی آن ها از شاخص های اجتماعی ذهنی و مقایسه عینی استفاده کرد (جاجرمی و همکاران، ۱۳۸۵: ۷). در طول چند دهه اخیر موضوع عدالت اجتماعی جایگاه ویژه ای در برنامه ریزی شهری و منطقه ای پیدا کرده است.

ب) حمایت و تأکیدات سازمان ها و کمیسیون های جهانی: همزمان با تدوین رسمی شاخص های اجتماعی در ایالات متحده در ۱۹۷۳ سازمان ملل متحد نیز از این موضوع حمایت کرده و در کنفرانس ۱۹۷۵ بر ابعاد اجتماعی مسکن، کیفیت زندگی و بهزیستی اجتماعی در برنامه های توسعه مسکن تأکید کرد. گزارش کیفیت زندگی انجمن توسعه ماوراء بحار، تعریف رسمی سازمان ملل متحد از رفاه اجتماعی در ۱۹۶۳ از جمله مهمترین برنامه و حمایت های جهانی است که همگی بر ضرورت توجه به بهبود کیفیت زندگی شهری تأکید داشتند. روش ها و رویکردهای جدید برنامه ریزی شهری: همزمان با تقویت رویکردهای اجتماعی در طرح های برنامه ریزی شهری به جایگاه شهروندان و مسائل مربوط به کیفیت زندگی آنان بیش از پیش توجه شد. اهم رویکردها در این زمینه عبارتند از: برنامه ریزی حمایتی که در ۱۹۶۵ توسط پل داوید اف در آمریکا و در جهت مبارزه با تبعیض نژادی و حمایت از فقرا و محرومان شکل گرفت که ارتباط نزدیکی با برنامه ریزی عدالت خواه داشت.

شاخص ها و رویکردهای ارزیابی کیفیت زندگی

در مطالعات کیفیت زندگی شهری دو رویکرد ذهنی و عینی وجود دارد (لی، ۲۰۰۸: ۱۲۰۶). در واقع کیفیت زندگی شهری معمولاً هم توسط شاخص های ذهنی و با استفاده از پیمایش هایی برای جمع آوری ادراکات ذهنی و میزان رضایت شهروندان از زندگی شهری ارزیابی می شود و هم توسط شاخص های عینی و با استفاده از داده های ثانویه و وزن دهی به هر شاخص در محیط شهری. اگر چه شاخص های عینی و ذهنی کیفیت زندگی شهری به ندرت به هم مرتبط و وابسته اند (مک کرا و دیگران، ۲۰۰۴: ۱)، شناخت واقعی کیفیت زندگی شهری با ترکیبی از این شاخص ها امکان پذیر است. این شاخص ها مبتنی بر گزارش شخصی افراد از ادراکاتشان در مورد جنبه های مختلف زندگی است. کیفیت ذهنی زندگی در ابعاد ذهنی، سطح رضایت افراد و گروه ها را که اصطلاحاً بهزیستی ذهنی نامیده می شود، ارزیابی می کند (کنتانزا و دیگران، ۲۰۰۷). کیفیت ذهنی زندگی به روش های مختلفی قابل اندازه گیری است. در یکی از مهمترین روش ها، کیفیت ذهنی زندگی می تواند میزان تجمعی از سطح رضایت در قلمروهای مختلف زندگی باشد. براساس این روش، زندگی به قلمروهای مختلف تقسیم شده و ترکیب میزان رضایت حاصل از هر یک از قلمروها کیفیت کلی زندگی را نشان می دهد. کیفیت عینی زندگی، شرایط بیرونی زندگی را نمایش می دهد (داس، ۲۰۰۸: ۲۹۸). کیفیت عینی زندگی با استفاده از شاخص های عینی که مرتبط با واقعیات قابل استفاده، مشاهده و ملموس زندگی هستند، اندازه گیری می شود. این شاخص ها از داده های ثانویه مانند: تراکم جمعیت، نرخ جرم، میزان تحصیلات، خصوصیات خانوار و ... حاصل می شود. فو اظهار می کند که شاخص های عینی به تنهایی نمی تواند کیفیت واقعی زندگی را نمایش دهد، زیرا این شاخص ها دارای پایایی بالا اما اطمینان پایین در ارزیابی بهزیستی انسانی هستند (فو، ۲۰۰۰: ۳۵-۳۴). بنابراین هر ارزیابی جامعی از کیفیت زندگی باید در برگیرنده جنبه های عینی و ذهنی باشد. با این وجود شناسایی و ارائه

شاخص های قوی کیفیت زندگی و یا حتی ارائه یک تعریف منسجم و قوی از آن هنوز به صورت یک مشکل باقی مانده است.

روش شناسی

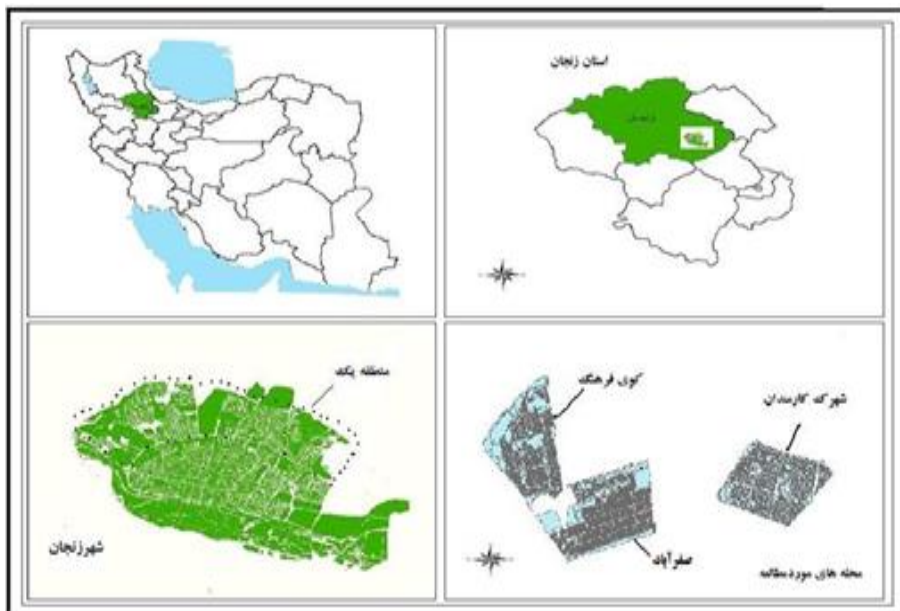
تحقیق حاضر از نظر نوع کاربردی، از نظر درجه نظارت و کنترل میدانی و از نظر ماهیت و روش به صورت توصیفی- تحلیلی می باشد. در تحقیق حاضر، ابتدا به بررسی و تجزیه و تحلیل رابطه میان ویژگی های فردی پاسخ دهندگان و سطح کیفیت زندگی و همچنین رابطه میان میزان مشارکت و سطح کیفیت زندگی شهروندان با استفاده از ۱۰ شاخص (جدول شماره ۱) سپس به بررسی سطح کیفیت زندگی با استفاده از ۴۱ شاخص (جدول شماره ۲) پرداخته شده است.

روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای و میدانی (پرسشنامه و مصاحبه)، روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت آمار توصیفی (میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (آزمون یومن واتی، آزمون t، آزمون فریدمن، ضریب همبستگی، واریانس و رگرسیون خطی) صورت گرفته است.

جامعه آماری تحقیق حاضر شهرک های مسکونی شهر زنجان می باشند. شهر زنجان با توجه به سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ دارای ۳۴۹۷۱۳ نفر جمعیت و ۸۹۹۲۸ خانوار بوده است. با توجه به گستردگی منطقه مورد مطالعه و به منظور مطالعه دقیق، سه شهرک کارمندان، صفرآباد و کوی فرهنگ منطقه یک زنجان به عنوان جامعه آماری تحقیق انتخاب شدند. بر اساس سرشماری ۱۳۸۵ جمعیت شهرک کارمندان ۱۰۲۴۰ نفر و ۲۹۲۴ خانوار، صفرآباد ۳۸۱۴۳ نفر جمعیت و ۹۱۴۱ خانوار، علی آباد ۲۹۴۵۹ نفر جمعیت و ۷۱۳۷ نفر خانوار بوده اند. با توجه به این نکته که واحد تحلیل تحقیق حاضر، خانوارهای شهری می باشند، بنابراین تعداد نمونه لازم جهت تکمیل پرسشنامه از ۱۹۲۰۲ خانوار با استفاده از فرمول کوکران ۳۶۶ نفر محاسبه و با توجه به سهم هر کدام از شهرک های مورد مطالعه پرسشنامه ها تکمیل شد.

محدوده مورد مطالعه

شهر زنجان با مساحتی حدود ۴۸۰۰ هکتار در شرق شهرستان زنجان واقع شده است که طبق سرشماری سال ۱۳۸۵ با جمعیتی برابر ۳۴۹۷۱۳ دارای ۸۹۹۲۸ خانوار بوده است. محدوده مورد مطالعه که شامل محله کارمندان، صفر آباد و کوی فرهنگ (علی آباد) می باشد که طبق تقسیم بندی جدید منطبق بر منطقه یک منطقه بندی شهرداری شهر زنجان می باشد. این منطقه مساحتی حدود (۶۸.۱۸۸۹) را به خود اختصاص داده است.

شکل (۱). نقشه موقعیت محدوده مورد مطالعه

بر اساس سرشماری ۱۳۸۵ جمعیت شهرک کارمندان کارمندان ۱۰۲۴۰ نفر و ۲۹۲۴ خانوار، صفرآباد ۳۸۱۴۳ نفر جمعیت و ۹۱۴۱ خانوار، علی آباد ۲۹۴۵۹ نفر جمعیت و ۷۱۳۷ نفر خانوار بوده اند. جمعیت شهر از ۳۳۹۵۹۱ در سال ۱۳۸۳ به ۳۴۹۷۱۳ نفر در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته است. محدوده مورد مطالعه در این مقاله شامل محدوده کارمندان، صفرآباد و کوی فرهنگ می باشد.

جدول شماره ۱: شاخص های به کار رفته جهت تحلیل سطح مشارکت شهروندان

مؤلفه
میزان مشارکت در اداره امور شهری
ارزیابی و بررسی میزان خدمات رسانی از طرف مدیران
ارائه پیشنهادها و نظرها به مدیران
مشارکت در تصمیم گیری های محلی
مشارکت در حل مشکلات
مشارکت در برگزاری مراسم عروسی و عزاداری
توجه به قوانین در ساخت و سازها
اطلاع رسانی مشکلات به شوراهای
مشارکت در اجرای طرح ها
مشارکت در حفظ و سالم سازی محیط شهری

منبع: کاظمیان و همکاران ۱۳۸۹، پورمحمدی و همکاران، ۱۳۸۹، پورمحمدی و همکاران، ۱۳۹۰

یافته های تحقیق

بررسی ویژگی های فردی پاسخ دهندگان نشان می دهد، میانگین سنی این افراد برابر با ۴۴/۶ سال، ۹۴/۸ درصد پاسخ دهندگان مرد و ۵/۲ درصد زن، متوسط بعد خانوار برابر با ۳/۱ نفر، از نظر سطح تحصیلات ۱۲/۶ درصد افراد بی سواد ۲۸/۹ درصد سواد دوره ابتدایی، ۱۷/۵ درصد سواد دوره راهنمایی، ۱۱/۵ درصد سواد دوره دبیرستان، ۱۲/۸ درصد دیپلم، ۱۱/۷ درصد لیسانس و ۴/۱ درصد هم بالاتر از لیسانس تحصیلات داشته اند. از نظر وضعیت فعالیت ۱۹/۱ درصد افراد شاغل در بخش دولتی، ۲/۷ درصد شاغل در بخش کشاورزی، ۵۵/۷ درصد شاغل در بخش خدمات، ۵/۷ درصد شاغل در بخش صنعت و ۱۶/۸ هم شامل افراد بازنشسته، بیکار و خانه دار بوده اند. بررسی سطح درآمد پاسخ دهندگان نشان می دهد، ۱۴/۲ درصد درآمد کمتر از ۴۰۰ هزار تومان، ۵۱/۹ درصد درآمد ۴۰۰ تا ۶۰۰ هزار تومان، ۲۴ درصد درآمد ۶۰۰ تا ۸۰۰ هزار تومان و ۹/۸ درصد هم درآمد بالاتر از ۸۰۰ هزار تومان داشته اند.

جدول شماره ۲: شاخص های به کار رفته جهت تحلیل سطح کیفیت زندگی

پایایی	گویه	شاخص
.۷۶	وجود سبک معماری استاندارد در مسکن رضایت از موقعیت قرارگیری بنا رضایت تسهیلات رفاهی مسکن (آب و برق و تلفن و ...) رضایت از نوع تسهیلات به کار رفته در مسکن احساس آسایش و آرامش روانی در مسکن وضعیت نورگیری و روشنایی خانه رضایت از مساحت واحد مسکونی احساس امنیت در برابر سوانح طبیعی رضایت از وضعیت معابر رضایت از روشنایی معابر رضایت از پاکیزگی محیط شهری	ابعاد کالبدی
.۷۱	رضایت از زندگی امید به آینده احساس تعلق به اجتماع رضایت از موقعیت اجتماعی دسترسی به فناوری اطلاعات و ارتباطات رضایت از کیفیت آموزش مدارس رضایت از فعالیت های شهرداری امید به آینده اجتماعی فرزندان وجود اعتماد به دولت احساس عدالت اجتماعی	ابعاد اجتماعی
.۸۲	رضایت از میزان درآمد رضایت از وجود پس انداز رضایت از شغل دسترسی به خدمات اعتباری و مالی (وام) وجود انگیزه جهت پیشرفت شغلی امید به آینده شغلی وجود انگیزه جهت بهبود کار امید به آینده شغلی فرزندان رضایت از اقدامات اقتصادی دولت احساس رضایت از فضای کسب و کار	ابعاد اقتصادی
.۷۱	وجود جایگاههای دفع زباله کاهش اتلاف منابع انرژی سالم و پاکیزه بودن محله زندگی رضایت از اقدامات شهرداری در سالم سازی محیط شهری رضایت از وجود اماکن تفریحی طبیعی رضایت از کیفیت آب آشامیدنی رضایت از وضعیت هوای شهر رضایت از وضعیت آلودگی صوتی در شهر	ابعاد زیست محیطی

منبع: لطفی، ۱۳۸۸ص ۶، حریری و همکاران ۱۳۸۸؛ رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸ص ۱۵-۳، پورطاهری و

همکاران ۱۳۹۰ ص ۷-۶، جمعه پور و همکاران، ۱۳۹۰

آزمون فرضیات

فرضیه اول: ارتباط معناداری میان ویژگی های فردی افراد (وضعیت تاهل، تعداد فرزندان، وضعیت اشتغال همسر، وضعیت تحصیلات، درآمد و تمایل به مشارکت با شهرداری) و سطح کیفیت زندگی آنان وجود دارد.

جهت آزمون فرضیه اول به بررسی رابطه میان ویژگی های فردی پاسخ دهندگان و سطح کیفیت زندگی این افراد با استفاده از رگرسیون خطی پرداخته شده است. یافته های تحقیق نشان می دهد، رابطه معناداری میان سن، سواد، درآمد و تمایل به مشارکت و افزایش کیفیت زندگی پاسخ دهندگان وجود دارد. بررسی ها نشان می دهد با افزایش سن، سطح تحصیلات، درآمد و تمایل به مشارکت با شهرداری، سطح کیفیت زندگی افراد پاسخگو هم افزایش پیدا می کند. همچنین نتایج تحقیق نشان می دهد، میان تعداد اعضای خانوار، میزان استفاده از برنامه های صدا و سیما، میزان مطالعه کتاب و روزنامه، میزان آگاهی از حقوق شهروندی و میزان مشارکت با شهرداری در اجرای طرح های مختلف رابطه معناداری وجود ندارد (جدول شماره ۳).

جدول ۳. تحلیل ویژگی های فردی و سطح کیفیت زندگی پاسخ دهندگان

Coefficients ^a					
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
سن	.۰۰۸	.۰۰۳	.۱۶۳	۲,۹۰۸	.۰۰۴
سواد	.۰۸۶	.۰۲۵	.۲۳۳	۳,۴۶۷	.۰۰۱
درآمد	.۱۳۴	.۰۴۶	.۱۷۴	۲,۹۳۱	.۰۰۴
خانوار	-.۰۸۸	.۰۵۰	-.۰۹۲	-۱,۷۸۱	.۰۷۶
استفاده از برنامه های صدا و سیما (رادیو و تلویزیون)	-.۰۲۴	.۰۱۶	-.۰۷۷	-۱,۵۰۷	.۱۳۳
میزان مطالعه کتاب و روزنامه	.۰۵۷	.۰۵۱	.۰۵۷	۱,۱۰۸	.۲۶۹
شهروندی	.۰۱۹	.۰۴۶	.۰۳۱	.۴۱۷	.۶۷۷
میزان مشارکت	.۰۵۰	.۰۴۵	.۰۷۵	۱,۰۹۱	.۲۷۶
تمایل به مشارکت با شهرداری	.۰۸۶	.۰۲۷	.۱۶۴	۳,۲۱۶	.۰۰۱

• Dependent Variable: kaefiat.

منبع: یافته های تحقیق

فرضیه دوم: وضعیت کیفیت زندگی در بین شهروندان (نواحی مورد مطالعه) در شهر زنجان، مطلوب می باشد.

جهت آزمون فرضیه دوم از آزمون t تک نمونه ای و آزمون فریدمن استفاده شده است.

بر اساس آزمون فریدمن، بین میانگین رتبه ای سطح کیفیت زندگی خانوارهای مورد مطالعه در سطح آلفا 0.1 تفاوت معناداری وجود دارد. در این بین بیشترین میانگین رتبه ای مربوط به ابعاد کالبدی و کمترین آن مربوط به ابعاد اقتصادی می باشد. بررسی میانگین رتبه ای سطح کیفیت زندگی خانوارهای مورد مطالعه نشان دهنده، پایین بودن سطح کیفیت زندگی پاسخ دهندگان به میزان کمتر از حد مطلوب می باشد

جدول شماره ۴: معناداری تفاوت میانگین رتبه ای سطح کیفیت زندگی خانوارهای مورد مطالعه،

براساس آماره آزمون فریدمن.

میانگین رتبه ای فریدمن	میانگین عددی	تعداد	زمینه ها
۲/۹۱	۳/۱۰	۳۶۶	کالبدی
۲/۴۳	۲/۷۳	۳۶۶	اجتماعی
۲/۳۱	۲/۴۶	۳۶۶	اقتصادی
۲/۳۷	۲/۵۰	۳۶۶	زیست محیطی
۲۳۴/۶۶۴			کای دو
۴			درجه آزادی
۰۰۰/۰			سطح معناداری

منبع: یافته های تحقیق

در ادامه، جهت بررسی بهتر فرضیه دوم تحقیق از آزمون t تک نمونه ای استفاده شده است. تحلیل میانگین عددی حاصل از تحلیل سطح کیفیت زندگی خانوارهای مورد مطالعه در ابعاد چهارگانه نیز مبین پایین بودن این سطح کیفیت زندگی می باشد. براساس آزمون t تک نمونه ای با احتساب دامنه طیفی موجود که بین ۱ تا ۵ و بر اساس طیف لیکرت در نوسان است، این میزان برای تمامی ابعاد کمتر از شرایط مطلوب (۴) ارزیابی شده است. این تفاوت در سطح آلفا 0.1 معنادار است و تفاوت آنها از

مطلوبیت عددی نیز به شکل منفی ارزیابی و برآورد شده است. بنابراین فرضیه دوم فرضیه تحقیق رد می شود (جدول شماره ۵).

جدول شماره ۵: تحلیل تفاوت میانگین رتبه ای سطح کیفیت زندگی خانوارهای مورد مطالعه براساس t تک نمونه ای

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۴						
فاصله اطمینان ۹۵ درصد		تفاوت میانگین	معناداری	آماره آزمون t	میانگین	مولفه ها
حد بالا	حد پایین					
-۰/۷۸۴۴	-۱/۰۰۴۸	-۰/۸۹۴۶۱	۰۰۰/۰	-۱۶/۰۸۵	۳/۱۰	کالبدی
-۱/۱۳۱۳	-۱/۳۸۹۰	-۱/۲۶۰۱۸	۰۰۰/۰	-۱۹/۳۷۷	۲/۲۷	اجتماعی
-۱/۴۰۸۹	-۱/۶۵۳۰	-۱/۵۳۰۹۷	۰۰۰/۰	-۲۴/۸۴۹	۲/۴۶	اقتصادی
-۱/۴۲۳۶	-۱/۵۷۴۲	-۱/۴۹۸۸۹	۰۰۰/۰	-۳۹/۴۲۱	۲/۵۰	زیست محیطی

منبع: یافته های تحقیق

فرضیه سوم: میان میزان مشارکت و سطح کیفیت زندگی شهروندان رابطه معناداری وجود دارد.

جهت آزمون فرضیه سوم تحقیق حاضر از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

نتایج بدست آمده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون نشان می دهد، رابطه معناداری میان سطح کیفیت زندگی شهروندان و میزان مشارکت آنها در امور مختلف شهری وجود دارد. بر این اساس شهروندانی که دارای سطح مشارکت بالایی بوده اند، سطح کیفیت زندگی بالاتری را نسبت به دیگر شهروندان داشته اند. بنابراین فرضیه سوم تحقیق اثبات می شود (جدول شماره ۶).

جدول شماره ۶: رابطه میان سطح مشارکت و میزان کیفیت زندگی شهروندان

Correlations			
		سطح کیفیت زندگی	سطح مشارکت
سطح کیفیت زندگی	Pearson Correlation	۱	**۰/۲۰۶
	Sig. (2-tailed)		۰
	N	۳۶۶	۳۶۶
سطح مشارکت	Pearson Correlation	**۰/۲۰۶	۱
	Sig. (2-tailed)	۰	
	N	۳۶۶	۳۶۶

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

منبع: یافته های تحقیق

فرضیه چهارم: میان سطح دسترسی به امکانات و سطح کیفیت زندگی شهروندان رابطه معناداری وجود دارد.

جهت آزمون فرضیه چهارم تحقیق از آزمون کای مبنی بر جداول توافقی استفاده شده است.

تحلیل روابط آماری میان سطح کیفیت زندگی خانوارهای مورد مطالعه و سطح دسترسی به امکانات شهری در ۳ شهرک مسکونی مورد مطالعه که از طریق تحلیل خوشه ای در سه طبقه ضعیف، متوسط و بالا قرار داشته اند، براساس آزمون همگونی کای دو مبنی بر جداول توافقی، نشان دهنده وجود تفاوت معنادار آماری میان متغیر وابسته سطح کیفیت زندگی خانوارهای مورد مطالعه و متغیر مستقل سطح دسترسی به امکانات شهری می باشد. بررسی ها نشان می دهد، بر اساس سطح دسترسی به امکانات شهری، تفاوت معناداری در سطح کیفیت زندگی شهروندان به دست آمده است. جهت این رابطه نیز مثبت برآورد شده است که نشان دهنده وجود رابطه مستقیم می باشد، بنابراین می توان گفت با افزایش سطح دسترسی به امکانات شهری، سطح کیفیت زندگی شهروندان هم افزایش پیدا می کند. بنابراین فرضیه چهارم تحقیق اثبات می شود (جدول شماره ۷).

جدول شماره ۷: روابط آماری میان سطح دسترسی به امکانات شهری خانوارهای مورد مطالعه

و سطح کیفیت زندگی شهروندان، آزمون همگونی کای دو

کل	سطح کیفیت زندگی شهروندان			مولفه ها	
	بالا	متوسط	کم		
۱۴۷	۰	۳۲	۱۴۲	کم	دسترسی به امکانات شهری
۱۱۴	۶	۸۷	۲۱	متوسط	
۷۸	۲۷	۵۱	۰	بالا	
۳۶۶	۳۳	۱۷۰	۱۶۳	کل	
سطح معناداری		درجه آزادی	ارزش	آماره آزمون کای دو پیرسون	
۰		۴	۲۴/۶۵۴		
			۰/۶۲۷	ضریب همبستگی	

منبع: یافته های تحقیق

نتیجه گیری

مطالعه کیفیت زندگی در نواحی شهری در سال های اخیر مورد توجه گسترده قرار گرفته است. با توجه به اینکه نواحی شهری مراکز اصلی رشد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در هر کشوری هستند که خود را به عنوان جذاب ترین نقاط برای ایجاد ثروت، کار، خلاقیت و نوآوری اثبات کرده اند. اما نواحی شهری با چالش های مهمی در زمینه های تخریب فیزیکی و محیطی، محرومیت اجتماعی، ناامنی، بیکاری، کمبود مسکن و ترافیک روبرو هستند که این مشکلات کیفیت زندگی شهری را به شدت کاهش می دهند.

یافته ها نشان می دهند که بر اساس دیدگاه های نمونه جامعه، کیفیت محیط مسکونی، کیفیت محیط فیزیکی، کیفیت درآمد و اشتغال پایین و کیفیت کالبدی و اجتماعی نمونه در حد متوسط ارزیابی شده اند. نتایج تحقیق حاکی از پایین بودن وضعیت پاسخگویان در بعد اقتصادی در مقایسه با سایر ابعاد کیفیت زندگی است. افزون بر اینها، یافته های تحقیق مبین پایین بودن سطح کیفیت اشتغال و درآمد است، به طوری که بیشتر پاسخ دهندگان از نوع شغل خود به جهت وجود مشکلاتی که در طول سال با آن مواجه بوده که در نهایت درآمد و پس انداز ناچیزی را عاید آنها می سازد، احساس نارضایتی کرده اند و به آینده و پیشرفت شغلی خود امیدوار نبودند. ارزیابی خدمات شهری نشان داد که با هر چهار بعد کیفیت زندگی رابطه دارد، در این مورد به نظر می رسد بهبود خدمات شهری، شامل بهبود وضعیت نظافت و پاکیزگی محله و جمع آوری زباله، توجه به فضای سبز موجود در محله، فراهم آوردن امکان دسترسی و استفاده راحت از وسایل حمل و نقل عمومی می تواند در نهایت به بهبود سطح کیفیت زندگی در سه منطقه فوق کمک کند. با توجه به اینکه امکانات تفریحی و پارک ها به طور مستقیم و غیر مستقیم کیفیت زندگی افراد را حتی از لحاظ فعالیت اقتصادی بالا می برند، بررسی های میدانی به عمل آمده حاکی از عدم کافی بودن مراکز تفریحی بود. همچنین با توجه به اینکه شهروندان بیشتر به صورت دسته جمعی و با اعضای خانواده به مکان های تفریحی و پارک ها مراجعه

می کنند، نیازمند احداث پارک های بزرگی است که سطح وسیع فضای سبز و امکانات رفاهی و خدماتی برای همه اعضای خانواده داشته باشند. در عین حال با توجه به مهم بودن عامل دسترسی در استفاده شهروندان از پارک های شهری، ایجاد و گسترش پارک ها در سطح محله ها، از عوامل افزایش استفاده افراد از پارک ها و در نهایت ارتقای کیفی زندگی آنان است. در نهایت با توجه به مشاهدات محقق در هر سه منطقه فوق شهروندان از کیفیت کالبدی محله شان بیشترین رضایتمندی و از کیفیت اقتصادی شان پایین ترین رضایتمندی را ابراز داشته اند.

راهکارها و پیشنهادات

- ۱- استفاده از مدیران متخصص در بخش های اقتصادی و برنامه ریزی مسئولان به خصوص شهرداری برای ایجاد محیطی سالم و شاداب برای شهروندان در شهر زنجان.
- ۲- بهبود وضعیت پارک ها، فضای سبز، خیابان های شهر و توسعه امکانات تفریحی به منظور استفاده جوانان و خانواده ها (این مورد در مشاهدات میدانی قابل رویت بود از جمله می توان به: کمبود فضای سبز مناسب، محیط ناسالم پارکها، کمبود امکانات تفریحی، وضعیت ناسالم خیابانها از نظر آسفالت و پاکیزگی و عدم وجود مکانهای تخلیه زباله از جمله سطل های مخصوص زباله و سایر موارد در سطح شهر قابل مشاهده بود).
- ۳- تعیین برنامه زمانی کوتاه مدت و بلند مدت به منظور بهبود کیفیت زندگی ساکنان و اتخاذ اقدامات لازم برای رسیدن به اهداف مورد نظر. جهت گیری برنامه های توسعه به سمت تحول اقتصادی و رفع مشکلات اقتصادی و شغلی و ایجاد فرصت های شغلی جدید.
- ۴- انجام مطالعات گسترده در مورد توان های شهر زنجان و همچنین نواحی مورد مطالعه.

منابع

- ۱- امینی، مهدی (۱۳۸۵)، شاخصهای کیفیت زندگی شهروندی و نقش و وظایف دولت، هفتمین کنفرانس بین المللی مدیران کیفیت، تیرماه، تهران. ص ۶.
- ۲- بمانیان، محمدرضا، محمود نژاد (۱۳۸۷)، شهرسازی رفاه گرا به جانب ارتقاء کیفیت زندگی، موسسه فرهنگی، اطلاع رسانی و مطبوعاتی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور. تهران. ص ۱۰۹.
- ۳- پورجعفر، محمدرضا، کوکبی، افشین، تقوایی، علی اکبر (۱۳۸۴)، برنامه ریزی کیفیت زندگی در مراکز شهری، تعاریف و شاخصها، جستارهای شهرسازی، ۲(بهار)، ص ۶-۱۳.
- ۴- پورطاهری، مهدی، رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، فتاحی، احداله (۱۳۹۰)، ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی، مطالعه موردی دهستان خاوه شمالی، استان لرستان، پژوهش های جغرافیای انسانی، شماره ۷۶، تابستان. ص ۶-۷.
- ۵- پورمحمدی، محمدرضا، حسین زاده دلیر، کریم، پیری، عیسی (۱۳۹۰)، تحلیلی بر دگرگونی کیفی سرمایه اجتماعی در نظام شهری، نمونه موردی: نظام شهری استان آذربایجان شرقی. ص ۱-۱۹.
- ۶- پورمحمدی، محمدرضا، حسین زاده دلیر، کریم، پیری، عیسی (۱۳۸۹)، حکمروایی مطلوب شهری بر بنیان سرمایه اجتماعی، آزمون نظم نهادی - فضایی ارتباطی مطالعه موردی: کلان شهر تبریز. ص ۳۵-۵۲.
- ۷- جاجرمی، کاظم، کلکته، ابراهیم (۱۳۸۵)، سنجش وضعیت شاخص های کیفیت زندگی در شهر از نظر شهروندان، مطالعه: گنبد قابوس، مجله جغرافیا و توسعه سال چهارم، شماره پیاپی ۸، پاییز و زمستان ص ۷.
- ۸- جمعه پور، محمود، رشنوی، بهزاد (۱۳۹۰)، بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه مناطق روستایی پیرامون با تأکید بر کیفیت زندگی: مورد مطالعه، دهستان فیروز آباد شهرستان سلسله (، مجله توسعه روستایی، دوره سوم، شماره ۱، بهار و تابستان.
- ۹- حریرچی، محمود، میرزایی، خلیل، جهرمی، اعظم (۱۳۸۸)، صلنامه پژوهش های اجتماعی، سال دوم، شماره چهارم، پاییز.
- ۱۰- رضوانی، محمدرضا، منصوریان، حسین، ستاری، محمدحسین، متکان، علی اکبر (۱۳۸۹)، ارتقای روستاها به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی، پژوهش های روستایی، ص ۱۳-۱۵.
- ۱۱- سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۸۵-۹۰) مرکز آمار ایران.

۱۲- سیف الدینی ، فرانک (۱۳۸۱)، فرهنگ واژگان برنامه ریزی شهری و منطقه ای، چاپ دوم، دانشگاه شیراز . ص ۳۷۵ .

۱۳- شکویی، حسین (۱۳۷۸)، ایده های نو در فلسفه جغرافیایی، نسخه پنجم، انتشارات گیتاشناسی، تهران.

۱۴- کاظمیان، غلام رضا، حق شناس کاشانی، فریده، شادمان فر، رضا (۱۳۸۹)، بررسی تأثیر الگوی شورایاری محلات در مشارکت شهروندان با مدیریت شهری، مطالعات مدیریت شهری، پاییز.

۱۵- کوکبی، افشین، پور جعفر، محمدرضا (۱۳۸۴)، برنامه ریزی کیفیت زندگی در مراکز شهری، بهار . ص ۲۵

۱۶- لطفی، صدیقه (۱۳۸۸)، مفهوم کیفیت زندگی شهری، تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه ریزی شهری، فصلنامه علمی - پژوهشی جغرافیای انسانی، سال اول، شماره چهارم، پاییز، ص ۶.

17 – Collads, C. and Duane, T., 1999, Analysis natural capital quality of life: A model for evaluating the sustainability of alternative regional development paths, Ecological (30) pp: 446.

18 – Costanza, R., 2007, Quality of life: An Approach Integration Opportunities, Human Economics, pp 268.

19 – Das, D., 2008, Urban Quality of life: A Case study of Guwahati, Social indicators research, no. pp: 298.

20 – Foo, Tuan Seik, 2000, Subjective assessment of urban quality of life in Singapore habital internasional, 24, pp: 31-49.

21 – Lee. Y.J., 2008, Subjective quality of life measurement in Taipei: Building and environment, No. 43 .pp: 1206-1207.

22 – Megon, C .1990, The quality of life: Starting from Aristotale. In: Balwin , S Godfrey , C ., Propper , C., (Eds) ,quality of life : Perspectives and Policies . Biddles, London, pp: 35.

23 - Mccrea, Rod , Tung –kai Shyy & Robert Stimson 2004 , Modeling urban quality of life in South East Queensland by linking subjective and , objective indicators , 28th Australian and News Zealand regional science Association international annual Conference, Wollongong , NSW , 28th September to 1 October . pp: 1.

24 – Santos, L. and Martins, I. 2007. Monitoring urban Quality of life: The experience social indicators research, 80. pp: 413.

25 – Schyns , Peggy and Jeroen Boelhouwer , 2004 , Measuring Quality of life in Amsteredam from the viewpoint of participation , Amsterdam bureau for research an statistics / Social and Cultural planning office . pp: 5.

26- Schmitt,R.B. 2002 , Considering Social Cohesion in quality of life assessment : Concepts and Measurment , social indicators research , 58 . pp: 404.

27 – Ulengin, Burc, Fusun Ulengin & umit Guvenc 2001, A multidimension approach to urban quality of life: The case of Istanbul, European Journal operation research, 130. Pp: 361.